

KIRGIZİSTAN’DA ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Arş. Gör. Muratbek KALIEV

Özet

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması Rusya genelinde olduğu gibi Orta Asya ve Kafkasya'daki dengeleri de tamamen değiştirmiştir. SSCB'ye bağlı olan cumhuriyetler birer birer bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu devletler arasında Kırgızistan da bağımsızlığına kavuşmuş ve kendi kaderini kendisi belirleme özgürlüğünü elde etmiştir. SSCB döneminde kendi Anayasası, hükümeti ve parlamentosu olmasına rağmen Moskova'nın koyduğu kurallardan çıkamayan Kırgızistan, 1991'den sonra kendi Devlet Başkanı'nı seçti ve yeni Anayasasını oluşturmaya başladı. Yeni Anayasada Başkanlık Sistemi tercih edilmiştir. İlk devlet başkanı Askar Akayev birtakım sebeplerden dolayı Anayasada değişiklikler yaptı ve yürüttüğü bazı yanlış politikalar nedeniyle 24 Mart devrimi gerçekleşti. Bu çalışma devrimden sonraki yeni hükümetin Anayasada yapmak istediği değişiklikler ve sonuçları incelemektedir.

Anahtar kelimeler: Anayasa, Referandum, Bağımsızlık, Başkanlık Sistemi

Absrtact

Dispersion of Soviet Socialist Republics have changed all the balance not only in Russia but also in Middle Asia and Caucasia. The Republic that dependent on Soviet Russia have choosen the way of separating from that country announcing their independence one after the other. Among them Kyrgyzstan also has reached his independence and obtained its freedom of designating his fate himself. Although they had his own parliament, government and constitution during USSR, Kyrgyzstan couldn't come off the rules that Moscow have put, after 1991 they have choosen his own Head of Governmet and have been forming the new Constitution. According to the new constitution Kyrgyzstan has chosen the Presidency System governing. The first president Askar Akaev's several variations in the constitution

because of some reasons and some wrong political executions became fact of the revolution on 24-th of March. This work is investigating about the variation and the results in the constitution of new government after the revolution.

Key words: Constitution, Referendum, Independence, Presidency System

1. GİRİŞ

24 Mart 2005 tarihinde devrim gerçekleştikten sonra ilk gündeme gelen konulardan biri Anayasa değişikliğiydi. Devlet Başkanlığı görevini geçici olarak üstlenen Kurmanbek Bakiyev ve yandaşları, 10 Temmuz 2005 tarihindeki devlet başkanlığı seçimine kadar bu konu üzerinde çok durdu. Eski Devlet Başkanı Akayev'in izlediği bazı politikalara tepki gösteren halkın, seçimlerde oyunu alabilmek için, Anayasada değişikliğe gidileceği ve devlet başkanının birtakım yetkilerinin başbakan ve parlamentoya verileceği ve bazı hak ve yetkilerinin de kaldırılacağı sözlerini verdiler. Seçimden sonra yeni hükümetin, Anayasa konusunda vermiş olduğu bazı önemli sözlerini yerine getirmediği gözlenmektedir. İşte bu çalışma Anayasada yapılması istenilen değişikliklerin sebeplerini ve sonuçlarını ele almaktadır.

2. KIRGIZİSTAN'DA ANAYASA GELİŞİMİ

Kırgızistan'ın bağımsız olmadan önce, yani SSCB zamanında da kendisine ait bir Anayasası vardı. Ama o dönemlerde hemen hemen her şey Moskova'dan yönetildiği için Kırgızistan'ın Anayasası da SSCB Anayasasının koyduğu kurallardan dışarı çıkamıyordu. (Kırgız SSC Ansiklopedisi, 1983: 32) 31 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanan Kırgızistan, eski Anayasasını gözden geçirme yoluna gitti. Çünkü artık bağımsızdı, ülkenin iç ve dış her türlü siyasetini yürütme hakkını elde etmişti.

Kırgızistan bağımsız bir devlet olduktan sonra ilk Anayasasını 5 Mayıs 1993 tarihinde kabul etmiştir. İlk Anayasayı hazırlarken Kırgızistan başka devletlerin Anayasalarını yer yer kendine örnek almıştır. Yaklaşık bir asır Rusya egemenliği altında kalan Kırgız halkı, iç siyaset, dış siyaset, idari yapı gibi birçok konula hiçbir deneyime sahip değildi. Bunun gibi

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

sebeplerden dolayı, Ağustos 1991’de bağımsızlığına kavuşmasına rağmen yeni Anayasasını, Mayıs 1993 tarihinde ancak kabul edebilmiştir. Tabii ki bu süreçte Kırgızistan hükümetinin ve parlamentosunun karşısında çok büyük bir ekonomik kriz de vardı.

5 Mayıs 1993’te kabul edilen Anayasada güçler ayrılığı ilkesi benimsenmiş, yargı, yasama ve yürütme birbirinden ayrılmış ve Kırgızistan devleti, Başkanlık sistemini tercih etmiştir. (Koyçiyev, 2002: 17)

Öncelikle belirtmek gerekir ki bir ülkenin siyasi sistemi, idari yapısı, o ülkenin eğitim seviyesine göre, ekonomik durumuna ve bazı dış etkenlere göre değişebilmektedir. Bunun içindir ki Kırgızistan’daki Başkanlık sisteminin, diğer bu sistemi benimsemiş ülkelerin sistemlerinden farkları vardır. Bu farklılıkların sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz: “SSCB zamanında başka SSC’lerde olduğu gibi Kırgızistan’ın başında da bir Sekreter vardı ve Moskova’nın emrindeydi. Kendi başına hiç bir karar alamazdı ve sadece Moskova’dan gelen emirleri uygulamakla görevliydi”. (Kırgız SSC Ansiklopedisi, 1983: 35) Bağımsız olduktan sonra Kırgızistan’ın ilk Devlet Başkanı olan Askar Akayev, iç-dış siyaset ile yönetim konusunda tecrübesiz olduğu için, Rusya gibi (o zaman gücünü önemli ölçüde yitirmiş olsa bile, Kırgızistan gibi yeni bağımsızlığını kazanmış devletlere sözü geçerdi) önemli devletlerin birtakım etkileri sonucu ya da öğretmen koltuğundan hemen devlet başkanlığı koltuğuna geçmenin heyecanından dolayı kendisine birtakım yetki ve hakları almıştır. Hak ve yetkilerini artırma konusunda Anayasada değişiklik yapmak isteyen Askar Akayev, birtakım başka değişikliklerin yanında kendi hak ve yetkilerini artıracak maddeler eklemiş ve 2 Şubat 2003 tarihinde halkın oyuna sunmuştur. Referandum sonucunda yeni Anayasa halk tarafından kabul edilmiştir ya da ettirilmiştir. Bu referandum ile kabul edilen (devlet başkanının yetki ve haklarının arttığını gösteren) bazı maddeler şunlardır:

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

53.madde.

2.fıkra

Kırgızistan devletinin eski Devlet Başkanı dokunulmazlıklarla donatılmıştır. Eski Devlet Başkanı, başkanlık döneminde işlediği suçlar için aranmaz, yargıya çekilmez, tutuklanmaz ve hapse atılmaz.

3.fıkra

Kırgızistan devletinin eski Devlet Başkanının dokunulmazlığı, evlerini, ofislerini, arabalarını, arşivlerini, dokümanlarını, eşyalarını ve mektuplarını da kapsamaktadır.

4-fıkra

Kırgızistan devletinin eski Devlet Başkanına ve eşine, reşit olmamış çocuklarına ve onun bakımındaki bütün aile fertlerine her türlü hizmet ve koruma, kanunların koyduğu kurallar çerçevesinde devlet tarafından karşılanır.

İşte bunun gibi hak ve yetkilerinin fazla olması, parlamento seçimlerine hile karıştırması, yani hep kendi yandaşlarının Milletvekili olarak seçilmesi ve parlamentodan çıkan her türlü kararın kendi isteğine göre olmaya başlaması 24 Mart devriminden önce bardağı taşıran son damlalar olmuştur.

3. REFERANDUM ÇALIŞMALARI

Devrimden sonra gelen hükümetin ilk günlerde basına yaptığı açıklamalarında devlet başkanın, hak ve yetkilerinin fazla olduğu ve bunların bir kısmını kaldıracakları, bir kısmını da parlamentoya devredecekleri yönünde ifadeler yer alıyordu. Ama Kurmanbek Bakiyev devlet başkanlığı seçiminden sonra bu görüşlerinin bir çoğundan vazgeçmiş gözükmektedir. Tavrındaki bu değişikliğin sebeplerini şu sebeplere bağlayabiliriz: Devrimin gerçekleştiği gün Kırgızistan'da, daha doğrusu başkent Bişkek'de insanlar birtakım provokatörce kışkırtılarak, karşısına çıkan pazarları, alışveriş merkezlerini ve hatta küçük dükkânları yağmalamaya başladı. Bunların başkentten dışındaki illere sıçramasından korkan Bakiyev ve yandaşları, durumu kontrol altına alabilmek için basında arka arkaya halka hitaben konuşma yaptı. Şunu da belirtmek gerekir ki devrimde halk sadece Bakiyev Kurmanbek Saliyeviç'i

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

değil, Aksı halkı, Aksı olayından galip gelen ve kahramanlaşan Beknazarov'u, Bazarkorgon halkı Akayev zamanında en büyük muhalefet olan Tekebayev'i, Talas halkı Şerniyazov'u, Koçkor halkı Akılbek Caparov'u ve bunun gibi herkes lider olarak bildiği birilerini destekleyerek devrime katkıda bulundular. Elbette ki burada Bakiyev herkese önderlik yaptı ve devrimin gerçekleşmesinde büyük rol oynadı. Yukarıda belirttiğimiz karmaşalığı bir an önce kontrol altına alabilmek için bunun gibi tanınmış insanların da yardımı gerekiyordu ve Bakiyev, ne kadar hile karıştırıldığı iddia edilse de yeni parlamentonun bir kaç Milletvekili ile işbirliği yaptı ve durumu sakinleştirmeye çalıştı. Bu ve bunun gibi birtakım sebeplerden dolayı yeni Parlamento'yu dağıtmadı ya da dağıtmaktan çekindi. Yeni hükümet istemeyerek de olsa bu Parlamento ile çalışmaya başladı ama devlet başkanlığı seçimine kadar devlet başkanın hangi hak ve yetkilerinin sınırlandırılacağı ve hangilerinin parlamentoya devredileceği, yani yeni Anayasa taslağını hazırlamadı. Devlet Başkanı olarak seçildikten sonra hazırlanan ve halk oylamasına sunulacak olan yeni Anayasa taslağında sadece çok abartılı olan, yani yukarıda bahsedilen 53.maddedeki gibi hak ve yetkilerin kaldırılması ve sınırlandırmaları söz konusu olduğu gözükmektedir. Referanduma sunulacak yeni Anayasa taslağında değiştirilecek olan önemli maddelerin bazıları şunlardır:

1.madde

1.fıkra

Kırgızistan devleti bağımsız, üniter, laik, demokratik ve hukuk devletidir.

-Kırgızistan devleti bağımsız, üniter, laik, demokratik, sosyal bir hukuk devletidir

8.madde

3.fıkra

Din ve devlet işleri bir birinden ayrıdır.

-Din ve devlet işleri bir birinden ayrıdır ve bütün dinler kanun karşısında aynıdır. İnsan değerini düşürücü ve insan prensiplerine aykırı olan, insanların düşüncelerini kör edici dinî faaliyetler yasaklanmıştır.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Kırgızistan'daki bazı dinî etkinliklere fazla özgürlük verildiği ve birtakım dini faaliyetlerin de çok açık yürütüldüğü görülmektedir. Bunlar da Kırgızistan'ın dış politikasını zedelemekte, dış ülkelerle ilişkilerinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Buna örnek olarak Kırgızistan'ın güney bölgesindeki Oş ve Celalabat şehirlerindeki Hizbut-Tahrir gibi örgütlerin büyümeye başlaması verilebilir. Özbekistan'daki son halk ayaklanmasında yakalananlardan bazılarının Kırgızistan vatandaşı ve bazı dini örgüt üyeleri olduğu tespit edilmiş ve Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Karimov'un bu konuda Kırgızistan'ı suçlaması da, iki ülke arasındaki ilişkileri soğutmuştur. Bunun gibi olaylardan zarar görmemek için ve BM'nin aslı amaçlarından biri olan uluslararası barışı sağlamak, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün amaçlarından biri olan terörizme karşı birlikte mücadele etmek ilkesini benimseyen Kırgızistan, uluslararası arenadaki prestijini kaybetmemek amacıyla bu maddeyi değiştirmek istemektedir.

18.madde

4.fıkra

Çok ağır suç işleyen insana ölüm cezası verilebilir ve bu ceza sadece Adliye (yüksek mahkeme) tarafından verilir.

-Kırgızistan devletinde ölüm cezası yoktur.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

24 Mart 2005'te gerçekleşen devrimle iktidar değişti. Kimilerine göre bu devrim dış etkenler sonucu gerçekleşti, kimilerine göre de ülke içindeki iç sorunlar yüzünden, yani Askar Akayev'in, halk tarafından yanlış bulunduğu birkaç politikaları ve tabii ki de bu yanlış politikalar sonucu olarak halkta artan işsizlik ve yoksulluk yüzünden gerçekleşti. Dış basında bu devrim, sadece dış etkenlerin sonucu, yani ABD ile Rusya'nın oyunu olduğu şeklinde değerlendirildi. Bu görüşü savunmalarının nedeni de Kırgızistan'daki devrimin, Gürcistan ile Ukrayna'daki devrimden hemen sonra olması ve o ülkelerdeki devrimlerde ABD, Avrupa ve Rusya arasındaki çekişmeli oyunun açıkça gözükmesiydi. Kırgızistan'daki devrimin sadece

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 10 Eylül – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

dış etkenler sonucu ya da sadece iç sorunlar yüzünden gerçekleştiğini söylemek yanlış olur. Bu devrimin başlamasına iç sorunlar neden oldu ve bunu fırsat bilen bazı ülkeler de devrimin gerçekleşmesi için bazı faaliyetlerde bulunduğunu söylemek daha doğrudur. Ama hangi ülkenin kimi desteklediği konusunda tam bir şey söylemek oldukça zordur. Çünkü Askar Akayev de komünist eğitimi almış, çok seneler Rusya’da çalışmış, Rusya yanlısı bir Devlet Başkanı olarak tanınmaktaydı ve devrim olduğu gün de Rusya’ya kaçması bu görüşü doğrulamaktadır. Ama yeni gelen Devlet Başkanı Kurmanbek Bakiyev de eski komünist partisi üyelerinden, Rusya eğitimi almış ve hatta eşinin de Rus asıllı olması, devrimin gerçekleştiği gün hapisten çıkartılarak Başbakanlık görevine getirilen Feliks Kulov’un da Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’in üniversitede sınıf arkadaşı, sonra da iş arkadaşı olduğu herkes tarafından bilinmektedir....

Parlamento’nun yetkilerine gelince ise hemen hemen önceki yetkilerle sınırlı kalmış ve bunu her fırsatta dile getirmelerine rağmen bir sonuca ulaşamamaktadır. Belki bugünün şartlarında Kırgızistan’da yaşanan durumunun hassasiyeti devlet başkanın yetkilerinin birkaçının Başbakan ve Parlamento’ya devredilmesine müsait değildir. Gerçek istikrarsızlık belki de o zaman çıkar. Zaten devrim yaşayan ülkelerin içinden Kırgızistan’ın iç ve dış siyaseti, idari yapısı belli bir düzene oturmamıştır. Bence bugünlerde Kırgızistan için Başkanlık sistemi daha uygundur. Yukarıda da bahsettiğim gibi, yeni Devlet Başkanı birtakım sebeplerden dolayı hile ile seçildikleri iddia edilen parlamento ile çalışmaya başlamış ve bu parlamento’ya da bir kaç yetkisinin devredilmesini istememektedir. Halkın çoğu bunu pek anlarsa da, Bakiyev’in bu politikası bu şartlardaki Kırgızistan için çok önemli olabilir...

Kullanılan Kaynaklar:

1. Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Ansklopedisi, Frunze 1983
2. KOYÇIYEV Turar, Sovyet Sonrası Yeniden Yapılanma, Bişkek 2002
3. Kırgızistan Anayasası, Bişkek 2003
4. Yürürlükteki Anayasa’ya Kıyaslamalı, Referanduma Sunulacak Yeni Anayasa Taslağı 2006